

ДО ПИТАННЯ РОЗМЕЖУВАННЯ ДЕЯКИХ ПОНЯТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ ІНСТИТУТУ АПЕЛЯЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

TO THE ISSUE OF DISTRIBUTION OF SOME CONCEPTS THROUGH THE PRISM OF THE INSTITUTE OF APPEAL PROCEEDINGS

Кравченко В.В., аспірант
кафедри адміністративного та господарського права
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті висвітлюється питання стовно деяких понять, які використовуються у площині інституту апеляційного провадження. Акцентується увага на розмежуванні понять «апеляційне провадження» та «провадження в судах апеляційної інстанції», «оскарження судових рішень» і «перегляд судових рішень», «забезпечення права на оскарження» і «право на оскарження».

Категорія «апеляційне провадження» акцентує увагу на процедурі перегляду судових рішень судів першої інстанції. А поняття «провадження в суді апеляційної інстанції» акцентує увагу на тому, в суді якої ланки правосуддя відбувається судове провадження.

Наголошується, що «перегляд судового рішення» суттєво відрізняється від терміна «оскарження». Поняття «перегляд судового рішення» включає в себе всю сукупність процесуальних засобів та важелів, яким наділений апелянт, а оскарження полягає лише у вираженні незгоди з тим чи іншим рішенням, що оскаржується. Наголошується на тому, що важливою умовою формування дієвого законодавства є дотримання певних умов у разі створення нормативно-правових актів. Недотримання цих умов призводить до неправильного розуміння правових приписів, сутності правовідносин і до неоднозначного правозастосування правових норм юрисдикційними органами. Тому апеляційне провадження потребує сучасного переосмислення та удосконалення, але це ускладнюється відсутністю універсального підходу до розуміння інституту апеляційного провадження та окремих його категорій. Тому гостро постала потреба у дослідженні питання семантики у сучасній юридичній термінології у межах апеляційного провадження у площині адміністративного судочинства.

Визначення сутності певних категорій, розмежування певних понять впливає на формування високої культури мови фахівця та структуру національні терміносистеми й сприяє реалізації принципу правової визначеності на практиці.

Ключові слова: адміністративні суди, апеляційні суди, апеляція, законодавство, оскарження судових рішень, перегляд судових рішень.

The article discusses the issue regarding some of the concepts that are used in the plane of the Institute of the appeal. Focuses on the distinction between the concepts of “appeal proceedings” and “proceedings in courts of appeal”, “appeal against judgement” and “review of judicial decisions”, “ensuring the right to appeal” and “right to appeal”.

The category “appeal” focuses on the procedure of judicial review of decisions of courts of first instance. And the concept of “proceedings in the court of appeal”, focuses on the fact, in court, what level of justice going on trial.

It is noted that “judicial review” is significantly different from the term “appeal”. The concept of “judicial review” includes the totality of the procedural tools and levers, which are vested in the appellant, and appeal lies only in the expression of disagreement with a particular decision that is being appealed. It is emphasized that an important condition for the formation of effective legislation is the observance of certain conditions in the creation of normative-legal acts. Failure to comply with these conditions leads to wrong understanding of legal requirements, entity relationships and to ambiguous enforcement of legal norms jurisdictional authorities. Therefore, the appeal requires a modern rethinking and improvement, but this is complicated by the lack of a universal approach to the understanding of the Institute’s appeals and its individual categories. Therefore, there was a need to study the issues of semantics in modern legal terminology in the framework of the appeal proceedings in the plane of administrative law.

Definition of the nature of certain categories, to distinguish certain concepts affect the formation of high culture of speech and structures of the specialist national system of concepts and contributes to the implementation of the principle of legal certainty in practice.

Key words: administrative courts, appellate courts, appeal law, appeal against court decisions, review of judicial decisions.

Системне вивчення юридичної термінології як метамови сучасного правознавства належить до пріоритетів нашого століття, хоча цивілізаційні джерела, становлення і розвиток термінів аналізуються (і об’єктивно) в діахронному контексті культурної трансформації людства. Юридичні (або правничі) терміни не існують відокремлено, а функціонують лише в системі термінів, яка є цілісною, відносно стійкою, структурованою, єдиною за змістово-мовною ознакою, і, як відзначає Б.М. Головін, виявляють певний зв’язок «на поняттєвому, лексико-семантичному, словотвірному (дериватологічному) і граматиціному рівнях», вступаючи в строго законодавчі відносини з іншими термінами [1].

Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VII [3] докорінно змінив формат правосуддя загалом та адміністративного зокрема.

Важливою складовою частиною адміністративного судочинства виступає апеляційне провадження. Але це не просто частина судової системи, а додаткова гарантія забезпечення реалізації захисту прав, свобод і законних інтересів осіб у публічно-правових спорах із суб’єктами владних повноважень, якщо цей захист не відбувся на рівні судів першої інстанції.

Водночас інститут апеляційного провадження під впливом різноманітних детермінант постійно еволюціонує. Зазначена ситуація вимагає наукового осмислення діяльності національних судів апеляційної інстанції для подальшого усунення окреслених прогалин та виявлення потенціалу інституції апеляції.

Ефективне застосування інституту апеляційного провадження дає змогу адміністративним судам виявляти свою особливість у системі судів та підкреслює вагомое значення для захисту публічних інтересів і створення праксеологічного механізму відновлення порушених прав приватних осіб у результаті діяльності публічної адміністрації.

І хоча категорії «апеляція», «апеляційне провадження», «провадження в суді апеляційної інстанції», «провадження в апеляційному порядку», «оскарження судових рішень в апеляційному порядку», а також «перегляд судових рішень в апеляційному порядку» широко використовуються у національному праві, але ці поняття не закріплено на законодавчому рівні, що ускладнює розуміння їхньої правової природи та застосування на практиці.

Виникнення розбіжностей у лексичних паралелях термінів полягає зокрема в тому, що різні терміни мають різні семантичні відтінки.

Отже, без чіткого правового визначення категорій «апеляційне провадження», «провадження в суді

апеляційної інстанції», «провадження в апеляційному порядку», «оскарження судових рішень в апеляційному порядку», а також «перегляд судових рішень в апеляційному порядку» виникають проблеми у правозастосуванні.

Зазначені категорії є базисними для інституту апеляційного судового провадження.

Не визначившись із межами цих понять, дуже складно точно сформулювати чіткий правовий механізм реалізації прав та обов'язків учасників апеляційного провадження та т.п. Безумовно, також від цього залежить дієвість апеляційної ланки правосуддя. Але, на жаль, досить неоднозначні й неузгоджені між собою концептуальні підходи до розуміння сутності понять «апеляція», «апеляційне провадження», «провадження в суді апеляційної інстанції», «перегляд судових рішень», «оскарження судових рішень» – це достатні підстави для дискусії щодо співвідношення цих категорій.

Проблема апеляційного перегляду судових рішень досліджувалася лише частково і не піддавалася докладному дослідженню, хоча правовий інститут апеляційного провадження в адміністративному судочинстві є важливим для нашої правової системи, а тому їх сучасний аналіз є актуальним. У зв'язку з тим, що вирішення цих проблем включає різні аспекти: науково-теоретичний; практичний, що відіграє вагомий роль у житті кожного окремого громадянина, оскільки йдеться про ступінь його захищеності від можливих проявів суддівського свавілля та про рівень забезпечення його прав за допомогою інституту апеляційного перегляду судових рішень, то це загострює необхідність наукового дослідження з урахуванням вимог сьогодення.

Так, Є.А. Чернушенко ототожнює поняття «апеляційне провадження» та «апеляційне оскарження». Автор під апеляційним оскарженням розуміє, що це – один із найбільш поширених у сучасному судочинстві способів оскарження судових рішень, які не набрали чинності, в суді вищої інстанції (апеляційному суді) [3].

Водночас законодавством закріплено поняття «перегляд судових рішень», тобто категорія «апеляційне оскарження» на рівні законодавства не використовується. Сучасна доктрина адміністративного судочинства передбачає використання категорії «перегляд судових рішень».

Наприклад, у Рішенні Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007 зазначено, що перегляд судових рішень в апеляційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007) [4].

Ми приєднуємося до точки зору Є.С. Морозова, який зазначає, що поняття «перегляд судового рішення» суттєво відрізняється від «оскарження», оскільки перше включає в себе весь спектр процесуальних засобів та важелів, яким наділений заявник, а оскарження полягає лише у вираженні незгоди з тим чи іншим рішенням, що оскаржується, отже, поняття «перегляд судового рішення» є значно ширшим, ніж «оскарження судового рішення» в розумінні процесуального законодавства [5].

Стосовно забезпечення цим правом дуже влучно висловився Верховний Суд України у своїй постанові від 03 березня 2016 року. Так, у постанові Верховного Суду України від 3 березня 2016 року № 5-347 кс 15 зазначено, що поняття «забезпечення права» за своїм змістом є більш широким поняттям, ніж поняття «право», яке використовується у законі, бо воно передбачає, крім самого «права», ще й гарантований державою механізм його реалізації. Забезпечення права на апеляційне оскарження включає як можливість оскарження судового рішення, так і обов'язок суду прийняти та розглянути подану апеляцію чи касацію [6].

Право на оскарження судових рішень у судах апеляційної інстанції є складником конституційного права

особи на судовий захист. Воно гарантується визначеними Конституцією України основними засадами судочинства, які є обов'язковими для всіх форм судочинства та судових інстанцій, зокрема забезпеченням апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом (пункт 8 частини третьої статті 129) (пункт 3.2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 року № 11 – рп/2012) [7].

Відсутність термінологічної чіткості і визначеності у законодавстві нашої держави зумовлюють суперечності у тлумаченні цього правового інституту крізь призму практики.

Аналіз наукової літератури та законодавства дає змогу стверджувати, що відсутнє універсальне розуміння правової природи категорії «апеляція». Різні автори по-різному розуміють сутність апеляції.

Так, Н.Р. Бобченко (2016) у роботі «Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України» визначив аж дев'ять контекстів розуміння апеляції. Автор зазначає, що «у процесуальній літературі поняття «апеляція» (з лат. “appellatio” – звернення, “appellare” – викликати до суду, звертатися) вживається у декількох контекстних значеннях:

- 1) як форма провадження з оскарження й перевірки судових рішень;
- 2) як форма звернення до суду апеляційної інстанції;
- 3) як привід до початку апеляційного провадження;
- 4) як порядок розгляду;
- 5) як стадія провадження;
- 6) як вид процесуального провадження;
- 7) як частина процесуального права;
- 8) як інститут судоустрою;
- 9) як назва судового органу [8, с. 23].

Але законодавством поняття «апеляція» не використовується у зв'язку із тим, що правова природа феномена «апеляція» складна та неоднозначна і тому є різні концептуальні підходи до розуміння цього правового явища і, як наслідок, важко дотримуватися принципу правової визначеності.

Принцип правової визначеності, своєю чергою, є комплексним правовим явищем, яке включає зокрема: непорушність гарантованих прав та свобод людини; якість законодавства, однозначність, точність формулювань правових норм; передбачуваність законодавчих змін; єдність та стабільність судової практики; стабільність судових рішень, які набрали законної сили.

Водночас у рішеннях Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) використовується термін «процедура апеляції». Наприклад, у рішенні у справі Case of Skoryk v. Ukraine («Скорик проти України» від 08.01.2008) [9] зазначено, що якщо в національному правовому порядку є процедура апеляції, держава має гарантувати, що особи, які перебувають під її юрисдикцією, мають право у апеляційних судах на основні гарантії, передбачені ст. 6 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод» [10]. Також на прикладі цього рішення видно, що ЄСПЛ ототожнює поняття «апеляційні суди» та «суди апеляційної інстанції». Водночас у межах національного судового процесу це різні правові категорії.

З огляду на наведені вище аргументи, можна зробити висновок, що категорія «апеляція» не вживається у КАСУ також через причину заборони використовувати спрощену термінологію.

Правова позиція Суду зводиться до такого: використання судами під час ухвалення рішень спрощеної термінології або термінології, яка прямо суперечить чи спотворює зміст визначених процесуальним законом термінів, неприпустиме. Допущення таких порушень під час складання судового рішення є неприйнятним, адже це ставить під сумнів законність ухваленого рішення (Використання судами у рішенні спрощеної термінології або такої, що

прямо суперечить чи спотворює зміст визначених КПК України термінів, ставить під сумнів законність ухваленого рішення) [11].

Необхідно акцентувати увагу на розмежуванні понять «апеляційне провадження» та «провадження в суді апеляційної інстанції» (ст.ст. 22, 23, 292 КАС України) [12], адже це не тотожні поняття і їх відмінність окреслюється різним обсягом змісту та різною правовою природою.

Отже, категорія «апеляційне провадження» акцентує увагу на процедурі перегляду судових рішень судів першої інстанції.

Як слушно зауважив Н.Р. Бобечко, це не є однаковими за змістом та обсягом поняття. Перші з них (апеляційні провадження) відображають суть, зміст та особливості цих форм оскарження і перевірки судових рішень, тобто мають суто функціональний аспект. У цьому значенні вони тотожні поняттям «провадження в апеляційному порядку» [8].

Поняття ж «провадження в суді апеляційної інстанції» акцентує увагу на тому, в суді якої ланки системи судів відбувається судове провадження, без прив'язки до його виду та процедури, що несе організаційне навантаження [8].

Таке твердження повністю корелюється з нормами другого абзацу третьої частини статті 22 КАС України, статті 23 КАС України, статті 292 КАСУ, які визначають систему судів апеляційної інстанції [12]. Ця система включає:

а) апеляційні адміністративні суди переглядають судові рішення місцевих адміністративних судів (місцевих загальних судів як адміністративних судів та окружних адміністративних судів), які знаходяться у межах їхньої територіальної юрисдикції, в апеляційному порядку як суди апеляційної інстанції (ч. 1. ст. 292 КАСУ) [12].

б) Верховний Суд переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові рішення апеляційного адміністративного суду (наприклад, у справах за позовами про примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, а також у спорах за участю суб'єктів владних повноважень з приводу проведення аналізу ефективності здійснення державно-приватного партнерства та у спорах, що виникають у зв'язку з проведенням та/або визначенням результатів конкурсу з визначення приватного партнера та концесійного конкурсу – абзац 2 ч. 3 ст. 22 КАСУ, ч. 2 ст. 292 КАСУ) [12].

в) Велика Палата Верховного Суду переглядає в апеляційному порядку як суд апеляційної інстанції судові

рішення у справах, розглянутих Касаційним Адміністративним Судом Верховного Суду як судом першої інстанції (ч. 2 ст. 292 КАСУ) [12]. Частина 4 статті 22 КАСУ закріплює перелік таких категорій справ.

До таких категорій справ віднесено:

– справи щодо встановлення Центральною Виборчою Комісією результатів виборів або всеукраїнського референдуму;

– справи за позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата України;

– справи щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [12].

Наведені аргументи свідчать, що використання терміна «провадження у суді апеляційної інстанції» не дає змогу повністю розкрити реалізацію механізму апеляційного провадження, тому що робиться акцент лише на місці здійснення адміністративного судочинства, а ось порядок розгляду справи «випадає» з поля зору.

Якщо ж відкинути функціональний та організаційний аспекти категорій, що розглядаються, то поняття «апеляційне провадження» є ширшим від поняття «провадження в суді апеляційної інстанції» [8].

З огляду на все вищезазначене, необхідно акцентувати увагу, що важливою умовою формування дієвого законодавства є дотримання певних умов під час створення нормативно-правових актів. До таких умов можна віднести принцип застосування поняттєвого апарату, який відповідає би таким критеріям: а) будь-яке правове явище визначається лише одним терміном; б) один термін – одне правове явище. Недотримання цього принципу може призвести до неправильного розуміння правових приписів, сутності правовідносин і до неоднозначного правозастосування правових норм юрисдикційними органами. Тому апеляційне провадження потребує сучасного переосмислення та удосконалення, але це ускладнюється відсутністю універсального підходу до розуміння інституту апеляційного провадження та окремих його дефініцій. Тому гостро постала потреба у дослідженні питання семантики у сучасній юридичній термінології у межах апеляційного провадження у площині адміністративного судочинства. Визначення сутності певних категорій, розмежування певних понять сприяє формуванню високої культури мови фахівця та структурує національні терміносистеми і сприяє реалізації принципу правової визначеності на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербенець М. Мовознавчі аспекти дослідження галузевої термінології. URL: <https://www.google.com.ua/search?client=opera&q=наслідки+термінологічної+невизначеності&sourceid=opera&ie=UTF-8&oe=UTF-8>.
2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 48. Ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
3. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2004. 22 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1308/Чернушенко.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111⁻¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 11 грудня 2007 року № 11-рп/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12>.
5. Морозов Є. Відмінність поняття «перегляд судового рішення» від «оскарження» в розумінні процесуального закону та практики Європейського суду з прав людини. URL: https://protocol.ua/ru/vidminnist_ponyattya_pereglyad_sudovogo_rishennya_vid_oscargennya_v_rozuminni_protseusualnogo_zakonu_ta_praktiki_evropeyskogo_sudu_z_prav_lyudini/.
6. Постанова Верховного Суду України від 3 березня 2016 року № 5-347 кс 15. URL: [http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/88BF0676BC2E5CD3C2257F8C003A3E61](http://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/88BF0676BC2E5CD3C2257F8C003A3E61).
7. Справа за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111⁻¹³ Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України : Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12>.
8. Бобечко Н.Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». URL: https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/Dusertacija_Bobechko.pdf.

9. Case of Skoryk v. Ukraine («Скорик проти України») від 08 січня 2008 року (application No. 32671/02. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO3726.html).
10. Конвенція Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
11. ВС/ККС, № 199/5625/17.01.11.18. URL: [https://protocol.ua/ua/vs_kks_vikoristannya_sudami_v_rishenni_sproshchenoi_terminologii_abo_takoi_shcho_pryamo_superechit_chi_spotvoryue_zmist_viznachenih_kpk_ukraini_terminiv_stavit_pid_sumniv_zakonnist_uhvalenogo_rishennya_\(vs_kks_199_5625_17_01_11_18\)/](https://protocol.ua/ua/vs_kks_vikoristannya_sudami_v_rishenni_sproshchenoi_terminologii_abo_takoi_shcho_pryamo_superechit_chi_spotvoryue_zmist_viznachenih_kpk_ukraini_terminiv_stavit_pid_sumniv_zakonnist_uhvalenogo_rishennya_(vs_kks_199_5625_17_01_11_18)/).
12. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
13. Стукаленко О.В. Теоретичні аспекти визначення дефініцій «будівництво» та «капітальне будівництво». Науково-практичний господарсько-правовий журнал «Підприємництво, господарство і право». 2016. № 3(241). С. 103–106. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/03/19.pdf>.